

HUFF ENDRE BÉLA, PHD*

A korrupció háromszereplős logikai modellje

Előzetes megjegyzések

A tanulmány célja egy használható diagnózis felállítása, hogy segítse a korrupció kérdéseivel foglalkozó szakembereket e speciális probléma azonosításához. Komplex társadalmi jelenségről lévén szó, a probléma feltárása, és kezelése is komplex társadalomtudományi módszereket igényel, az érintett szakmák – kriminológia, jogi, kriminalisztika, szociológia, pszichológia, kommunikációelmélet, etika, pedagógia, gazdaság és pénzügytan, ellenőrzéstan és mások – együttműködésére.

- A korrupció társadalmi szinten csapdákat eredményez (Hankiss 1983. 75–139. old.), makrogazdasági viszonylatba az államháztartás hatékony működészavaraival áll szoros kapcsolatban. Specialitása, hogy egyéb gazdasági vétségekkel, bűncselekményekkel ellentétben beazonosítása is nehézkes. Leginkább közvetett információk állnak rendelkezésre, mértékét csak megbecsülni tudjuk. Az elmaradt nemzetgazdasági bevételek alapján ez a magyar GDP 25–40%-a között lehet. Néhány évvel ezelőtt az ÁSZ Kutatóintézete számára készített elemzés kimutatta, hogy a korrupció akár radikálisan is csökkenthető lenne prevencióval. Ehhez képest az illetékes döntéshozók a korrupció kriminalizálását, a büntetési tételek fokozását erőltetik, aminek következményeként a korrupció szintje nem csökken, inkább növekszik. Ezt nevezzük transzparencia-paradoxonnak. (Huff. 2007)
- Az átlagember, és politikai hovatartozástól függetlenül a politikusok is, a probléma kriminalizálását, a felderítés színvonalának, valamint a büntetési tételek további emelését tekintik célravezetőnek. Annak idején erre tett javaslatot Sólyom László köztársasági elnök kezdeményezésére a

Bölcsek Tanácsa (a magukat nem túl szerényen eképpen megnevező testület) Szárny és teher c. ajánlása. (Csemely-Foror-Joly. 2009) Való igaz, egyszerűbb etikai (morális) problémaként beállítani, egyszerűbbnek a jog eszközeiben bízni, mint a korrupciós készletet okait felszámolni. (Huff. 2006)

Gazdaságtanával, és pénzügyi ellenőrzésének kérdéseivel nem ebben a tanulmányban foglalkozunk. Az már az Etikai kontroll tárgykörébe tartozik.

(Huff. 2011) Továbbiakban a diagnózis felállítását segítő modellről lesz szó. Háromszereplős modellről, melynek értelmében bizonyítást nyer, hogy korrupciós esemény megvalósításához legalább három szereplőre van szükség: korrumpálóra, korrumpáltra, és a korrupció megvalósulása következtében kirekesztettek körére, valamint – adott esetben – a korrupciós szereplők egymásra találását segítőre. Rávilágítunk néhány ontológiai problémára, elválasztva egymástól a korrupciós és nem korrupciós jellegű vétséget, bűnelkövetést, elválasztjuk egymástól a kriminális és nem kriminális korrupciós cselekményeket.

I. MODELLEK

„Korrupció az, amiből kihagytak.” (Hofi Géza)

Hofi Géza meghatározása a lényegre utal. A diagnózis felállítását segíti, modellértéke van. Adottak a korrupciós szereplők, és a korrupció révén hátrányos helyzetbe került személyek, társadalmi csoportok. Megnyilvánulási formái változatosak. Gazdasági, kulturális és jogi környezet egymástól igencsak különböző megnyilvánulásokat teremt. Jellemezhető mértéke, nagysága, elterjedtsége alapján. Nemzetközi összehasonlíthatóságát biztosító mérőszáma a Transparency International (TI) által kezelt CPI, korrupcióérzékelési index. Ez megmutatja, hogy az adott országban mekkora valószínűséggel válik valaki az áldozatává. A korrupció érzékelésének szintjét (CPI) úgy is olvashatjuk, hogy nagyságát a korrupciós magatartásra készítő körülmények ereje határozza meg. (Hankiss. 1983. 131. old.; Huff. 2011. 260. old.) Modellezni csak azt a viselkedést tudjuk, amit a társadalom korrupciós érzékelésként érzékel. Azt a pillanatot kell megragadjuk, amikor a korrupciós szereplők egymásra találhatnak, és részükről a kirekesztés (kriminológiai értelemben a jogfosztás) megtörténik.

Sorban állás-modell (Korrupció, mint megkerülés)

Sorban állás a szocializmus idején ugyanolyan rendszer-specifikus jelenség volt, mint következménye, a korrupció is. Már annak idején is igaz volt, hogy nem a korrupció következtében alakultak ki az üzletek előtt kanyargó sorok, hanem épp ellenkezőleg!¹ Korrupció a hiány természetes következménye. Az 1990-es társadalmi struktúraváltással ezek megszűntek, a korrupció megmaradt. Az áruhiány által generált korrupció szerepét a töke-hiányos korrupció vette át.

Orvoshoz megyünk. Úgy gondolnánk, érkezési sorrendben következünk. De nem! A bejárati ajtóra ki van írva: Az orvos nem érkezési sorrendben fogad.

- Tekintettel kell lenni orvos-szakmai szempontokra, súlyosabb eseteket előbb kell ellátnia.
- Szintén előbb megy be, aki telefonon időre bejelentkezett.
- Amennyiben telefonon sürgősnek ígérkező beteghez kihívják, ő mindannyiuknál előbb kerül „sorra.”
- Az érkezési sorrend csak ezek után jön számításba.

Igen sok országban, arra való hivatkozással, hogy a társadalombiztosításra fordított kiadásokat csökkenteni kell, kialakítottak ún. volumenkorlátozó finanszírozási rendszert. Az egészségügyi intézmények nem kapacitásai, és nem a jelentkező betegek igényei (kezelésük jellege, és orvos-szakmai szükségletei) alapján, kizárólag a TB (OEP) kassza szigorú pénzügyi megfontolásai alapján láthatják el feladatukat. A volumenkorlátozó rendszer következtében sorban állás alakul ki. Tervezett műtétek, sőt diagnosztikai célú vizsgálatok esetén is hosszú várakozásra kell felkészülni.

- Sorállásra kényszerülnek azok is, akik nem pusztán ún., szépészeti beavatkozásra várnak, de azok is, akik az életminőségüket alapvetően javító műtetre. Pl. Csípőprotézis, vagy térdprotézis beültetésre – intézményenként eltérően – több mint három évet is várakoztathatják a beteget. Nyitott szívűműtetre is több hónapos a sorállás.² (Meg kell azért jegyezni, hogy a várakoztató listát a rendszer félre teszi, amennyiben a betegnek életmentő

beavatkozásra van szüksége. A beavatkozást ilyen esetben volumenkorlátozástól függetlenül OEP támogatja, és azonnal elvégzik.)

- Sorállásra kényszerülnek azok is, akik képalkotó diagnózisra várnak. (CT, PET, MR) Életvesélyben lévő, balesetet szenvedettnek természetesen ez esetben is azonnal biztosítják a hozzáférést. Mindenki másnak várakoznia kell, akár több hónapon keresztül. Átlag: 2–6 hónapot. (Lásd: www.daganatok.hu Letöltve: 2012-08-22) Tumor diagnosztikában, ahol az időfaktornak döntő szerepe van, e várakozás következtében, mire az illető sorra kerül, és diagnosztizálják a rosszindulatú elváltozást, egyes daganatok esetén már érdemben segíteni nem lehet.
- A volumenkorlátozó finanszírozási rendszerre jellemző, hogy azt az orvost, egészségügyi részleget (osztályt), intézményt (korházat, rendelőtérzetet), ahol átlépi a rendelkezésre álló keretet – mondván, önhatalmúan látta el, gyógyította a beteget – a finanszírozó hatóság (OEP) megbünteti, nem fizeti ki a ráeső költségeket.

Állami finanszírozott ellátásban legálisan a sorban előrekerülni nem lehet. Az OEP által finanszírozott beavatkozások és diagnosztikus célú vizsgálatok várakoztató listái nyilvánosak. Kontroll alatt állnak, ezzel is csökkentve a korrupciós kockázatot. Az érintett (sorban álló) betegek legálisan nem tehetnek ellene semmit. Akik megengedhetik maguknak, az interneten tájékozódnak, és magánklinikák lehetőségeit veszik igénybe.³ Felmérés szerint a kialakult helyzetet az érintettek elfogadhatatlannak tartják, diagnosztikai célú vizsgálatra maximum egy hónapos várakoztatást viselnének el. Tehetősebbek reálisnak tartanák, hogy méltányos fizetség fejében a sorban előrébb kerüljenek. (Lásd: www.daganatok.hu Letöltve: 2012-08-22) Ezt részükről értékelhetjük úgy is, hogy korrupciós hajlandóságuk (!) tehetőségük, és egészségi problémáik mértékének függvényében nő.

Korrupcióra készítő körülmények mindenhol kialakulhatnak, ahol sorállás van.

Magas presztízsértékű termékek, szolgáltatások piaca kevésbé árérzékeny piac. Az Operaház közönségére a minőségérzékenység. (Az Operaház példája a továbbiakban inkább a probléma jelzésére szolgál, természetesen nem konkrét példa.) Bérlethez jutni a korlátozott befogadóképesség miatt szinte csak „kihalásos” alapon lehetséges. Érdekesebb előadásokra szülőjegyhez jutni szintén nehéz. A korrupciós készítettétség tehát magas.

- Jegyhez, bérlethez normálesetben érkezési sorrendben lehet jutni. Aki időben érkezik, kap. A később érkezőknek kevesebb az esélyük.
- Akik végig állják sorukat, morálisan elfogadhatóan viselkednek, viszont azzal a kockázattal,

¹ Kornai János kimutatta, hogy a sorban állást generáló hiány a gazdasági viszonyokból – a szocializmus politikai gazdaságtanából, és politikai struktúrájából – vezethető le. „Hiány-társadalom” alakult ki. (A szocialista országok között a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok rendszerét meghatározó KGST sem volt egyéb, mint ennek a strukturális hiánynak a nemzetközi szintre emelése.) A hiány által generált sorok méretével arányosan nő a korrupció. Kornai erről a következőképp fogalmaz: A korrupció „figyelmeztetés.” Az összes érintettel megtanította, hogy hol a helye, mihez tartsa magát. Megtanította, hogy az eredményes gazdálkodás érdekében a költségek tervezésekor a korrupció extra kiadásával is kalkulálniuk kell. Az eladó a vevők között szelektál. (Kornai. 1989. 91–93. old.)

² Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár adatai szerint: csípőprotézis műtetre országosan átlag: 410 napot kell várni (Észak-kelet Magyarországon 214, Dél-Dunántúlon 616 napot), térdprotézis műtetre országos átlag: 574 napot [Észak-közép Magyarországon 260, Nyugat-Dunántúlon 1139 (!) napot]. Nyitott szívűműtetre a várakozás: országos átlagban 234 nap (Észak-Alföldön 134 nap, Délközép-Magyarországon 284 nap). (<https://varolista.oep.hu> Letöltve: 2012-08-22)

³ Akinek anyagi lehetőségei adottak, tehát van pl. térdprotézis műtetre (térdenként) 8 millió forintja, számukra rendelkezésre áll a magán orvosi praxis

hogy nem jutnak béreltélhez, kurrens előadás jegyeihez.

- Azok, akikben a késztettség elég nagy, és morális elvárásokkal is hajlandók szembemenni nagyobb eséllyel jutnak jegyhez.
- A korrupcióra is hajlandó jegyigénylőnek csak abban az esetben van esélye elérni célját, ha a pénztáros részéről is van kellő elszántság a morális elvárásokkal szemben a korrump viselkedésre.

A sorban állás modellünk rámutat a késztettség szerepére, mint ami fokozza a korrupciós cselekmények elkövetésére irányuló hajlamot. Az igények/lehetőségek függvényében.⁴ Az összes érintett szereplő érzékeli a feszültségkeltő helyzetet, függetlenül attól, hogy vállal-e korrump szerepet, vagy sem.

Hofinak igaza van: Korrupció az a sajátos sorállás, ahol nem az érkezési sorrend számít, ahol a korrump szereplők jutnak többletlehetőséghez.

Titkos szövetség modell

A korrupciós cselekmények megelőzése egyszerűbb, mint kialakulását követően a felderítése. A feladat igen összetett, a feltárásban érintett összes szakma együttműködését igényli.

- Másként kell hozzáállni, amikor a sorállás megkerülése érdekében a korrump szereplők között pénzmozgás történik. Vizsgálni lehet a korrumpált személy (személyek) vagyongyarapodását, a korrumpáló személy (vagy cég) extra előnyökhöz jutásának jogszerűségét. Felderítésének nehézségét az adja, hogy a feltételezések szerint korrump szereplők, a tőlük telhető módon minden jogszabályt, előírást igyekeznek betartani, megkeresve a nyitva hagyott kiskapukat.
- Másként kell hozzáállni, amikor az adott esetet a törvény markánsan szabályozza, másként, amikor a jogszabályalkotó is bizonytalan.

Jellemzően ilyen a szívességi munkakapcsolat, amikor az érintettek kalákamunkájukkal spórolnak extra munkabért, adót, közterhet. Kapcsolati tőkéjüket használják ki, hogy némi anyagi előnyhöz jussanak. Szintén hasonlóan bizonytalan lehet az ún. uram-bátyám viszony, vagy a kis kedveskedés pl. egy csokor virág, hízelgő szép szavak megítélése a korrupció vonatkozásában. Külön is érdekes az anonim prostitúció (melyben pénzmozgás nem történik) társadalmi megítélése. Inkább etikai természetű ítéletet mondunk felettük, azt is csak akkor, ha lelepleződik. Törvényekkel, jogszabályokkal többségük kezelhetetlen.

⁴ Az igények/lehetőségek függvénye a korrupciós késztettség mértékét (rátáját) mutatja. Mikro- és makrogazdasági viszonylatban egyaránt. A korrupció mértékét közgazdasági olvasata szerint egyfajta egyensúlytörvények alakítják.

* Korrupciós késztettség mértéke = Igények / reális lehetőségek

* Igények = Reális lehetőségek + Hiány mértéke

* Igények = Reális lehetőségek • Korrupciós késztettség mértéke

* Reális lehetőségek = Igények / Korrupciós késztettség mértéke

A korrupciós egyensúlyok nemzetközi viszonylatokban is működnek. A lehetőségek mértékét GDP (GNP) – arányosan az adott térség (ország) gazdasága függvényében határozzuk meg, mert ez adja meg a korrupciós késztettség mértékét. (Huff. 2011. 260–264. old.)

- Jelentős felderítési kockázattal jár (szinte lehetetlen feltárni), amikor a társadalom – illetve a vizsgált társadalmi csoport, etnikai, vallási, kulturális közösség – nem támogatja a felderítőt. Amikor értékrendjükbe az adott korrupciós cselekmény nem ütközik, nem tekintik azt üldözendőnek. Jellemzően ilyenek a jövedéki termékek köréhez kapcsolódó kriminálisan korrump cselekmények.⁵ Egyes közösségek szigorúbban, mások megengedőbben viszonyulnak hozzá.⁶

Felderítést megkönnyíti (könnyebbé teheti), hogy a társadalom alapvetően idegenkedik a korrupciótól. Azok után segítenek igazán, ha felismerik érintettségüket, kiderül a számukra, hogy kárvallottak, hogy őket kerülték meg. Az egyre hatékonyabb felderítés jellemző következménye, hogy a korrump szereplők is egyre hatásosabban védekeznek. A korrumpáló és a korrumpált között szoros szövetségi viszony kovácsolódik, ők is tisztában vannak azzal, hogy cselekményük morálisan és/vagy jogilag elfogadhatatlan.⁷ (Vállalják a kockázatot. Magukat gyakran fel is mentik a morális természetű vádak alól, hiszen valamilyen kényszer vezérli őket a korrump együttműködés felé.) Titkos szövetségkötésük a megkerülés határfokát emeli.

A korrupciós cselekmények művelői titkos szövetségi kapcsolatokat alakítanak ki és működtetnek. A szociológiai kutatásának, kriminológiai, kriminálisztikai feltárásnak is arra érdemes irányulnia, hogy ezt a titkos kapcsolatot leleplezze, hogy bemutassa működését, kárvallottjait, és azokat a technikákat, melyeket a titkos szövetségesek alkalmaznak.

A kriminális korrupció ($K_{\text{korrupció}}$) szereplői formálisan és funkcionálisan hárman vannak:

- Korrumpáló fél, aki a korrupciót kezdeményezi, veszteget, lekötelez.

$K_{\text{korrupció}}(x)$

- Korrumpált fél, aki enged a korrumpáló csábításának, elfogadja a felkínált előnyöket, hagyja magát megvesztegetni, lekötelezetté válik.

$K_{\text{korrupció}}(y)$

⁵ Gazdasági nyomozhatóságoknak ilyen esetekre is megvannak az eszközei, de könnyebb eredményeket elérni társadalmi támogatás mellett.

⁶ A korrupciós kultúra gyakorlatilag egyidős a civilizáció történetével. Már az ókor nagy birodalmi ismerték, üldözték, egyes módozatait elnézték. A Római Birodalom vezető tisztségviselői elvárták, hogy az eléjük járulók őket korrumpálják. Róma szenátorainak, a kései korban kialakultak előre szabott tarifái. A korrupciós kultúrának változatos formái alakultak ki napjainkra. A mediterrán országokban teljesen elfogadott a baksis, a „kis boríték”, a kapcsolati tőke nyújtotta előnyök elterjedt alkalmazása. Skandináv országokban a korrupciónak enyhébb változatait is elítéli a közvélemény. Jellemző különbségek mutatkoznak az ún. Észak–Dél ellentét mentén. (Huff. 2007.)

A kulturális különbségek figyelmen kívül hagyása egyfajta paradoxonhoz vezet: minél intenzívebben lépnek fel ellene, annál nagyobb mérték terjed. (Huff. 2011. 245–252. old.)

⁷ Maga a korrupció kifejezés is vétség, elítélendő dologra utal. Corruptio (lat.) = romlott, feslett állapot. Hamurabbi, Mózes, majd Pál apostol istentelenség, tehát üldözendőnek tekintik. A latinok azért megengedőbbek voltak. „Corruptio optima passima” (megromlik /még/ a legjobb is) – mondják. Tehát az emberi természetből következőnek tekintették.

„Elmondható, hogy ma már minden civilizált államban, bizonyos, a „korrupció” fogalomkörébe eső cselekmények büntetőjogi tilalom alá esnek.” (Bócz. 1998) Korrupció elítélése során eredetileg a vesztegető szerepét súlyosabban ítélték, és szankcionálták. A magyar jogban a Csemegi Kódex (1878) érdeme, hogy mindkét korrump szereplőt azonosként ítélik meg, és el.

- **Korrupció** révén megkerült fél, aki a korrumpált fél számára rendelkezésre álló lehetőségektől megfosztottá, kirekesztetté válik.

$$\sim K_{\text{korrupció}}(z)$$

A titkos szövetséges viszony logikájából következik, hogy e szövetségesek – még, ha ellenkező előjellel is – a kölcsönös előnyök megszerzése érdekében alakítják kapcsolataikat.

- Aki a sor végén áll (x), korrumpált viselkedés hiányában nem jut hozzá az áhított jegyhez, bérlethez. Egyrészt többletáldozatot kell vállaljon, valamiképp érdekeltté kell tegye a pénztárost abban, hogy őt előnyben részesítse. Másrészt korrumpálóan kell viselkedjen.

Korrupcióra készen közelít (x) potenciálisan korrumpált partnere (y) felé (x→y), számára felkeltve a szövetséges viszony lehetőségét. Egészen addig nem lehet benne biztos, hogy elérte célját, amíg a pénztáros ezt megfelelő gesztusokkal nem igazolja számára vissza. Titkos szövetség alakítása ezután jön létre.

$$K_{\text{korrupció}}(x) \Rightarrow (K_{\text{korrupció}}/y/ \vee \sim K_{\text{korrupció}}/y/)$$

- Aki a pénztárban ül (y), tisztában van vele, hogy kurrens szolgáltatás fölött rendelkezik. Adott esetben korrumpált viszony vállalása révén megszerezhető extra előnyök (pénzben, esetleg közvetlenül nem pénzben kifejezett dolgok, javak) értéke meghaladja azt a kockázatot, melyet hozzá vállalnia kell. Maga a pénztáros (y) is vállalhat kezdeményező szerepet. Jelez a sorban állók felé (részéről is ez kommunikációs technika, korrupciós kultúra kérdése⁸) jelzést ad a sorban álló potenciális szövetséges felé, nem fogja visszautasítani annak korrumpált közeledését. Pénztárosunk korrumpált szereplőként nyilvánul meg:

$$y \Leftrightarrow K_{\text{korrupció}}(x)$$

A korrupcióra kész pénztárosunk (y) mindaddig, míg el nem fogadta a jegyigénylő korrumpált kezdeményezését, addig korrupcióról nem is lehet szó. Hiányzik hozzá a titkos szövetség. Megvan rá az esély, hogy azt ő elutasítsa.⁹ Ha beleegyeznek, ezen döntésével válik korrumpálttá:

$$y \Rightarrow (K_{\text{korrupció}}/y/ \vee \sim K_{\text{korrupció}}/y/)$$

⁸ Korrupciós kultúra esetünkben azokat a technikai ismereteket tartalmazza, ahogyan a korrupcióra kész szereplők képesek egymásra találni, szövetséges kapcsolatot kialakítani. Kultúra-szociológiai vonatkozásban a kultúra által determinált eltérő hozzáállást tanulmányozhatjuk.

Magyarország – történetileg, a Kárpát-medence – korrupciós kultúrájának jellegzetessége, hogy nem egységes. Egyszerre van jelen legkülönbözőbb korrupciós kultúra. A témát részletesen az ÁSZ FMI számára összeállított tanulmány tárgyalja. (Huff. 2006.)

⁹ Logikai, és kriminológiai szempontból mindegy, hogy erkölcsi, morális, jogi, vagy anyagi megfontolásból teszi. Ha a korrumpált fél értékarányos ellenértéket ajánl, vállalja a korrupciót. Amennyiben alacsonyabbat, úgy elzárkózik. Azt a látszatot kelti [mind morális, mind jogi (!) szempontból], hogy ő erkölcsileg feddhetetlen. Miközben hajlamos a korrupcióra, legfeljebb nem korrumpálttá klétség hatékonyan.

- Aki a pénztárban ül (y), a korrupció háromszereplős logikai modellje tekintetében kulcsszereplő. Ha elfogadja a korrumpált ajánlatát, megvalósul a korrupció háromszereplős logikai modellje, és titkos szövetséget köt a korrumpálttal.

$$(K_{\text{korrupció}}/x/ \& K_{\text{korrupció}}/x/) \vee \sim K_{\text{korrupció}}(z)$$

Ha elutasítja a korrumpált ajánlattevőközeledését (mert részéről alacsony a korrupciós készlettség – esetleg nincs is benne) innentől sem kriminológiai, sem logikai értelemben nem beszélhetünk korrupciós eseményről. Sorban állók közül nincs, aki a sor élén állókat ($\sim K_{\text{korrupció}}/z/$) megkerülje.

$$\sim K_{\text{korrupció}}(y) \supset (\sim K_{\text{korrupció}}/x/ \& \sim K_{\text{korrupció}}/y/)$$

A korrumpált felet a továbbiakban csak morális, vagy erkölcsi alapon lehet megítélni, csak ha egyéb feltételek is adottak, akkor lehet büntetőjogilag elítélni.¹⁰

- Azok a sorban állók, akik tudják, hogy kurrens termékért, szolgáltatásért állnak sorba, érdemes arra is felkészülniük, hogy őket akár meg is kerülhetik. Magas korrupciós készlettség mellett nehéz. A korrupcióra hajlamos felek titkos szövetséget épp ennek érdekében hoznak létre. Amennyiben ügyesen konspirálnak, a sorban állók, még ha jó eséllyel is jutnának jegyhez, bérlethez, le-

¹⁰ Szereplőink korrumpált viselkedése igazolásának egyetlen módja, ha modellünk segítségével szerepeiket körbe tudjuk határolni. Ennek hiányában kriminalizálhatatlan. Jellemük (erkölcsi alapértékeik) és készlettségük mértékének ismeretében legfeljebb feltételezhetjük, hogy hajlamosak rá. Szereplőnk ($K_{\text{korrupció}}/x/$) lehet, hogy készen áll rá, és várja, hogy potenciális partnere ($K_{\text{korrupció}}/y/$) korrumpálja őt, de amíg az nem kezdeményez, szerepe szerint – mind morálisan, mind jogilag – feddhetetlennek számít. Korrupciós készlettségnek ellenálló félnek számít akkor is, ha miközben elfogadná a csábítást, de azt valamilyen megfontolásból mégsem teszi. A korrumpált fél (y) szerepe a döntő. Korrumpálódásra kész szereplőnk (x) csak annyit tehet, hogy óvatosan jelzi hajlandóságát. Ha tehát a korrumpálandó (x), vagy korrumpált (y) felek bármelyike ellenáll a kísértésnek, pusztán egyikük akaratából korrumpált szövetség nem alakulhat ki.

$$\begin{aligned} \sim K_{\text{korrupció}}(y) &\supset (K_{\text{korrupció}}/x/ \rightarrow \sim K_{\text{korrupció}}/x/) \\ \sim K_{\text{korrupció}}(x) &\supset (K_{\text{korrupció}}/y/ \rightarrow \sim K_{\text{korrupció}}/y/) \end{aligned}$$

Akkor változik meg a korrumpált ($K_{\text{korrupció}}/x/$) fél logikai, kriminológiai, és jogi megítélése, ha pénztárosunk ($\sim K_{\text{korrupció}}/y/$), aki korrumpált együttműködésre vele nem hajlandó, feljelentést tesz ellene, és bizonyítani is tudja (!) a korrumpálási szándékot. E tekintetben hatékony módszer lehet „pénztárosunk” tisztességes jövedelemhez juttatása, a korrupciós készlettség mértékének csökkentése segítségével.

$$\sim K_{\text{korrupció}}(y) \rightarrow K_{\text{korrupció}}(x)$$

A korrupcióra hajlamos pénztáros is lelepleződhet, ha a jegyigénylő leplezi őt le, és bizonyítani tudja annak korrumpált viselkedését. Antikorrupciós kommandó „alvásárlása” és dokumentálása hatékony lehet. Korrumpált közlekedési rendőrök leleplezésére már alkalmaznak hasonlót.

$$\sim K_{\text{korrupció}}(x) \rightarrow K_{\text{korrupció}}(y)$$

A korrumpálási szándék egyértelmű bizonyítása ezek ellenére igen nehéz. A korrupciós kultúrára szocializálódott szereplőnk, amennyiben technikáját elsajátította, és azt ügyesen alkalmazza, gyakorlatilag leleplezhetetlen. Megtanulta a korrumpált közeledés, a titkos szövetség létesítésének, és fenntartásának technikáit.

maradnak róla. Észre sem veszik, hogy őket megkerülték. $\sim K_{\text{korrupció}}(z)$

A korrupció szereplőit kriminális tartalom alapján két csoportba sorolhatjuk, bűnelkövetőkre, és áldozatokra.

- Vétséget elkövető felek. Akik a cselekményt elkövetik, korrumpálnak $K_{\text{korrupció}}(x)$ és korrumpáltak $K_{\text{korrupció}}(y)$. Titkos együttműködés alakul ki közöttük. Tisztában vannak azzal, hogy közös érdekük a lelepleződés elkerülése. Ha egyikük lebukik, magával rántja a másikat is.
- Vétséget elszennedő fél az, akit (akiket) sorállás közben megkerülnek. $\sim K_{\text{korrupció}}(z)$ A korrumpált szereplők titkos szövetségalkotásának, és technikáiknak éppen az a célja, hogy a korrupció révén megkerült fél lehetőleg észre se vegye, hogy őt valakitől megfosztottak

Azzal, hogy két csoportba soroljuk a szereplőket: elkövetőkre ($K/x/$ & $K/y/$), és áldozatokra ($K/z/$), arra szolgál, hogy világosan láthatóvá váljon a korrupció szerkezeti önállósága, egyéb gazdasági bűnelkövetési formákhoz képest. Logikai műveleteket is könnyebb úgy végezni, ha világossá tesszük a normakövető, és normaszegő magatartás ellentétét, a bűnelkövető és az áldozat szerepét.

Kétszereplős a lopás, a rablás, a sikkasztás, biztosítási csalás, csőd büntett, adócsalás és egyebek.¹¹

A zsarolás lehet kettős, és háromszereplős.¹²

Sajátos módon háromszereplős az orgazdaság.¹³

A háromszereplős modellünket fel nem bontja, de kibővítheti egy viszonylag új szereplőnek a „brókernek” megjelenése. Szerepe szerint közvetít a korrupcióra hajlandó, egymást nehezen megtaláló felek között. (Korrumpáló – Bróker – Korrumpált) Természetesen a nagy értékű korrupciós ügyletekben telespe-

kulációk, közbeszerzési eljárások, hazai, nemzetközi, vagy EU pályázatok elnyerése vonatkozásában veszik igénybe. Janics Dávid hívta fel arra a figyelmet, hogy a közvetítő igénybevétele a korrupciós ügyletek gördülékeny lebonyolítását teszi lehetővé. (Janics. 2012)

- Nagyértékre elkövetett korrupciós cselekmények korrumpált szereplők különösen nehéz helyzetben vannak akkor, ha egymásra akarnak találni. Különösen, hogy a kölcsönös bizalmatlanságuk miatt lebukási kockázatuk nagy.
- Korrumpálásra hajlandó $K_{\text{korrupció}}(x)$ szereplők leggyakrabban a szükséges kapcsolatokkal (kapcsolati tőkével) nem rendelkeznek. Számára jelent megoldást a brókerek bevonása.
- Korrupció elfogadására kész magas beosztású döntéshozó $K_{\text{korrupció}}(y)$ számára a biztonság, és diszkréció a legfontosabb. Számára is a bróker jelenti a biztonságot.
- Korrupciós bróker $K_{\text{korrupciós-bróker}}(w)$ elsősorban kapcsolati tőkét és a korrupciós kapcsolat „szakmailag korrekt”, és „jogi szempontból támadhatatlan,” biztonságos működtetését viszi az ügyletbe. Gyakran ügyvédek ők, akiket hivatkozhatnak titoktartási kötelezettségükre.

Háromszereplős modellünket a bróker úgy alakítja négy szereplőssé, hogy a korrupció animátora. Ismeri a szereplőket, össze tudja őket hozni. A többi már rajtuk múlik.

$$\begin{aligned} & \{(K_{\text{korrupció}}/x/ \rightarrow K_{\text{korrupciós-bróker}}/w/) \& \\ & (K_{\text{korrupciós-bróker}}/w/ \leftarrow K_{\text{korrupció}}/y/) \} \Rightarrow \\ & \Rightarrow (K_{\text{korrupció}}/x/ \& K_{\text{korrupció}}/y/) \vee \sim K_{\text{korrupció}}(z) \end{aligned}$$

Brókerünk a korrupciónak, magának az aktusnak közvetlenül nem részese, de nélkülözhetetlen szereplője. Szerepe potenciálisan akár annak a lehetőségét is hordozza, hogy a kriminális korrupció leleplezőjévé váljon.¹⁴

Összefoglalásképp megállapítható: háromszereplős modellünk a korrupció jellegzetes logikai képletét mutatja. A kétszereplős modellhez hozzá kapcsolja a sorállás, és a titkos szövetség képleteit.

A kriminológiai vétséget (K), korrupciós cselekményt ($K_{\text{korrupció}}$) elkövető(k):

- Korrumpáló szereplő(k). $K_{\text{korrupció}}(x)$
- Korrumpált szereplő(k). $K_{\text{korrupció}}(y)$
- Korrumpált felek között adott esetben közvetítő „bróker.” $K_{\text{korrupciós-bróker}}(w)$

A kriminológiai vétség áldozata(i) ($\sim K$):

- A korrumpált szereplők együttműködésének következtében kirekesztetté váltak köre. $K_{\text{korrupció}}(z)$

¹¹ A lopás (furtum), rablás (raptus), vagy sikkasztás (peculatus), és elkövetői viszonylag könnyen azonosíthatók (legalábbis logikailag) az áldozat ($\sim K/z/$), és a rovására elkövetett káresemény, és mértéke ismeretében.

$K_{\text{lopás}}(x) \vee \sim K(z); K_{\text{rablás}}(x) \vee \sim K(z); K_{\text{sikkasztás}}(x) \vee \sim K(z). K_{\text{adócsalás}}(x) \vee \sim K(z).$

¹² A zsarolás (repetundarum) abban az esetben írható le kétszereplős bűnelkövetésként, ha a zsaroló ($K_{\text{zsarolás}}/x/$) bűnelkövető szerepével szembeállítjuk a megszarolt, tehát áldozatszerepét ($\sim K_{\text{zsarolás}}/z/$). Nem hagyhatjuk figyelmen kívül hogy a zsaroló őt valamilyen normaszegő cselekményre bírja rá. Megzsarolt „áldozatunk” egyúttal kriminális szereplővé ($K_{\text{zsarolás}}/z/$) válik. Modellünk a megszarolt áldozattal, aki időközben kriminális szereplővé vált ($\sim K_{\text{zsarolás}}/zs/$), háromszereplősnek tekintendő. Korrupcióra emlékeztet, miközben nem az. Hozzá hiányzik a zsaroló és a megszarolt felek közötti érdekközösség.

$$\begin{aligned} & K_{\text{zsarolás}}(x) \vee \sim K_{\text{zsarolás}}(z). \\ & K_{\text{zsarolás}}(x) \vee (\sim K_{\text{zsarolás}}/z/ \& \sim K_{\text{zsarolás}}/zs/). \\ & (K_{\text{zsarolás}}/x/ \& K_{\text{zsarolás}}/z/ \vee \sim K_{\text{zsarolás}}(zs)). \end{aligned}$$

A megszarolt fél státusa ellentmondásos. Bűnös, és/vagy áldozat? Büntetőjogi megítélése is ellentmondásos. (Btk. 323. §)

¹³ Az orgazdaság (occultator) beazonosítási nehézségeire már a latin jelentéskörnyezete is utal: egyaránt jelent közvetítést, elrejtést, pénzmosást, ahogy titkolást. Tevékenysége logikailag megtevesztő. Tolvajok, rablók partnereként bűnelkövető arcot mutat: $K_{\text{lopás}}(x)$ & $K_{\text{orgazda}}(y)$. A lopásból, rablásból, vagy egyéb módon származó javakat közvetítőként ügyfelei számára becsületes partner arcot: $\sim K_{\text{orgazda}}(y)$ & $\sim K(z)$. Tevékenysége logikailag akkor azonosítható be pontosan, ha a korrupció háromszereplős modelljéhez hasonlítatosan írjuk le. Ügyfelei előtt ugyanolyan ügyesen elrejtő bűnöző arcát, miként a korrupció szereplői a kirekesztettek elől.

$(K_{\text{lopás}}/x/ \& K_{\text{orgazda}}/y/) \vee \sim K(z).$

¹⁴ Ha ugyanis a korrupció titkos szövetséges viszonyban valósul meg, úgy feltárásához, és leleplezéséhez is érdemes igénybe venni titkos módszereket, bevonva érintett „brókereket”

II. KORRUPCIÓS KÉSZTETETTSÉGRŐL A korrupciós döntés meghozatala

A korrupció elkövetése, vagy kerülése az érintett személy/személyek döntésén múlik. A megfontolások erkölcsi tartalmát a gazdaságpszichológiából ismert Ehrenberg-képlet felhasználásával vizsgáljuk meg.

A döntés (D)¹⁵ előtt álló szereplőink a lehetséges (k) döntési alternatívák közül választhatják a társadalmilag kívánatosnak, normakövetőnek (~K), tehát etikusnak (E)¹⁶ tekintett alternatívát, vagy a kriminális (K), tehát etikai szempontból elutasítandó (~E) alternatívát: k(K; E)

A korrupció tekintetében érintett összes szereplő (x, y, z) amikor döntési kényszer elé kerül sorban állóként (kényszerhelyzetétől, korrupciós késztettségének nagyságától függetlenül), választhatja a korrumpálástól mentes sorállást. (D_E) (Akár annak kockázatával is, hogy a tumor diagnózisa ideje későn születik meg, vagy vágyott jegyhez, bérlethez nem jut hozzá.) A hivatali döntéshozó is, jelleme erejénél fogva, elutasíthatja a korrupciós kezdeményezéseket, ill. maga sem kezdeményez korrumpált cselekményt. (D_E) (Vállalja, hogy lemond azokról az – anyagi, vagy egyéb – extra javakról, melyeknek megszerzésére különben semmi esélye nincs.) Ellenkező esetben a korrumpált viselkedés mellett dönt (D_K), vállalva a kriminalitás összes kockázatát.

A társadalmilag konform, normakövetés Ehrenberg képlete alapján a következőképp alakul¹⁷:

$$D_E = k \sqrt{E} \quad (D_E \Leftrightarrow D_{\sim K})$$

Az a normaszegő (a-nomiás) döntés a következőképp néz ki:

$$D_K = k \sqrt{K} \quad (D_K \Leftrightarrow D_{\sim E})$$

Az alternatívák (k) sokaságából csak kettőt, a

¹⁵ Döntés = /lat:/decizitas (D). A kifejezés latin eredetije eldöntést és elhatározást egyaránt jelent.

¹⁶ Definíció szerint etikusnak tekintjük az etikai tartalommal rendelkező viselkedést.

Etikai tartalom = etikum (E). Nem árt tudni, hogy az etikai tartalom kettős természetű. Az etika (το ηθικόν) tárgya az etikum (etikai tartalom) amely – Szókratész nyomán Arisztotelész szerint – megnyilvánulhat morális (το εθικός) és erkölcsös (το ηθικός) viselkedésként (Arisztotelész. 1987):

- το εθικός = Morál, mely egyaránt jelenti egy kisebb nagyobb közösség, társadalmi csoport által kialakított szokást, normát, és ezen szokások szerint megnyilvánult, öröklött állapotot.
- το ηθικός = Erkölcs, mely jellemzően emberi tulajdonság, az illető egyén érzelme, jellemes/jellemtelen megnyilvánulása, viselkedésének karaktere.

Ezen kettősségre vezethető vissza, hogy „az erkölcsnek van többes száma. Sőt tulajdonképpen csak többes száma létezik. Az ethosznak (morálnak) lényegét tekintve nincs.” (Ancsel. 1981. 34. old.)

¹⁷ Ehrenberg eredetileg a fogyasztók vásárlói aktivitását, és mögöttük a pszichológiai tényezőket vizsgálta. Adott maga a vásárlási szándék (I), a kínálat, mint döntési alternatíva (k), és maga a vásárlási szándék (V), ami vagy realizálódik, vagy nem. Tehát: $V = k \sqrt{I}$. Belátható, hogy a vásárlási döntést racionális mérlegelés mellett egyéb (pszichológiai) tényező befolyásolja (Garai. 2003. 100–103. old.), közöttük az az (E) etikai tartalom, ami az eredeti képletben nincs benne, de a pszichológiai tényezők között megtalálható.

„k(K; E)” emeltünk ki, miközben számos más pszichológiai természetű megfontolás is motiválja a döntést. Lehet, hogy tudatosan átgondolt elvi természetű, miként az is elképzelhető, hogy valami tudat alatti késztetés alapján, mintegy érzelmi alapon cselekedett. (Garai. 2003. 100–103. old.) Jelenlegi vizsgálatunkhoz elégséges csak a kriminális és normakövető alternatívát nézni. Kriminológiailag a következő kérdést érdemes vizsgálni: az adott egyén milyen döntést hoz (K v ~K), és ezt a társadalmi normák viszonylatában (E v ~E) miként teszi. Egyéb pszichológiai tényezőkkel, és motivációkkal most nem foglalkozunk.

Képletünk segítségével kiderült, hogy a kriminális korrupció alternatívája – függetlenül a korrupciós késztettség nagyságától – reális alternatíva. Legyen akármekkora a késztettség mértéke, a kriminális cselekmények kerülése mindig megmarad a döntési alternatívák között. Ezt az is mutatja, hogy szinte sosem esik teljesen egybe a korrupciókerülés a megvalósult korrupcióval.¹⁸

A kriminális és nem kriminális késztetettségről

Kriminálisnak tekintjük azokat a normaszegő cselekményeket, melyeket a társadalom oly mértékben tart elítélendőnek, hogy őket a törvény erejénél fogva üldözendőnek rendeli. Vannak azonban olyan normaszegő viselkedések, melyeknek társadalmi veszélyessége vita tárgyát képezi, kriminológiai megítélésük sem egyértelmű, őket nevezük nem kriminális (anonim, vagy áldozat nélkülinek)¹⁹ is nevezett) normaszegő

¹⁸ A gazdasági realitások mellett az alternatívák közötti választást jelentősen befolyásolja, hogy az adott egyén milyen gazdasági környezetben él, milyen gazdasági és korrupciós kultúrát (erre korábban már utaltunk) sajátított el. A korrupciós késztettség ténye, és mértéke ugyanúgy realitás, miként az a gazdasági és politikai környezet, amely katalizálja.

A gazdasági és nem gazdasági körülményeknek a korrupció érzékelhető nagyságára gyakorolt hatását a szakirodalom elismeri. A TI által évről-évre készített nemzetközi összehasonlítás index mégis csak a korrupció érzékelésének mértékével, az adott térségre jellemző reálgazdasági környezettel, társadalmi (szociológiai és szociális) körülményekkel nem. Pedig az indexet kidolgozó Johann Graf Lambsdorff annak idején odafigyelt a „nem gazdasági háttérű” (Cng) korrupcióra. (Sebestyén. 2005. 4. sz.)

A döntési alternatívák (k /K; E/) közötti választás vonatkozásában velük számolni kell.

¹⁹ Az „áldozatnélküliség” kifejezést a kriminológia használja, de szerencsétlen módon. Szókták ide sorolni a tiltott szerencsejátékok, koldulást, kábítószert használatot, mondván, az áldozat is közreműködik saját áldozatát válásában. (Adler – Mueller – Laufer. 2005. 61. old.)

A kriminális cselekmények logikai modellezése ezzel szemben azzal a tanulással jár, hogy áldozatok nélküli vétség sincs. Etikai és ontológiai szempontokat mérlegelve korrekten erre utal Ancsel Éva, amikor az anonim és nem anonim vétségeket különítette el. Anonimnak tekintve a társadalom részéről szankcionálhatatlan bűnöket, melyeket az adott konkrét esetek vonatkozásában csak az elkövető lelkiismerete (erkölcsi érzéke) tekint vétkesnek. Paradox módon, mintegy ő teremti a bűn fogalmát. (Ancsel. 1981. 43. old.) Émile Durkheim szociológiailag (logikai megfontolásokat még nem mérlegelve) szintén arra jutott, hogy vétkes normaszegés nincsen áldozat nélkül. Még az öngyilkosságnak is – melyet egyszemélyes cselekményként tekint – van áldozata (x), aki elköveti önmaga ellen az erőszakot, ami által, egyszerre kriminális és nem kriminális szereplő. ($K_{\text{öngyilkos}}/x \Leftrightarrow \sim K_{\text{öngyilkos}}/x$) Cselekedetével alapvető emberi normát szeg meg (a-nomikus cselekmény), még akkor is, ha vele valamifajta kiváltó okra, ellehetetlenült anyagi körülményeire, feloldhatatlannak vélt válsághelyzetre stb. reagál. (Durkheim. 1967.) Nincs ez másként a kettő, vagy háromszereplős vétségek megítélésén sem. Attól még, hogy a vétkest egyben áldozatnak is tekintjük, nem szerencsés „áldozatnélküliségről” beszélni.

géseknek. A korrupciós cselekmények vonatkozásában hasonlóképpen beszélhetünk nem kriminális viselkedésről: nem kriminális korrupcióról.

- A teljesség igénye nélkül ezek a következők: kalákamunka, protekció, kapcsolati tőke érvényesítése, lobbizás, prostitúció, előnyösen házasodni.

A nem kriminális korrupciót kriminológiailag az is felismerhetővé teszi, hogy az érintett szereplők korrup, vagy korrupcióval szembehelyezkedő döntésének eredményeként alakul ki. Tanulmányozásukat megkönnyíti a háromszereplős korrupciós modellünk, és a módosított Ehrenberg-képlet használata.

Döntési alternatívák az érintettek számára mindig rendelkezésre állnak, függetlenül a korrupciós készlettség mértékének nagyságától. Cselekményük megítélését nem a hatályos törvények, jogszabályok, hanem az adott társadalom kisebb-nagyobb csoportjainak, értékformáló közösségeinek értékszemelete (morálja) határozza meg. A korrupció problémájával szembenező egyének morális döntése (D) kerül a középpontba. Ismerik a kriminális (K) és nem kriminális (~K) alternatívákat, közülük azt választják, mellyel képesek azonosulni.²⁰ Morális-etikai értékeik (E) szerint a korrupcióval kapcsolatos döntési alternatívák a következők:

$$D \sim_K \Rightarrow k \text{ (K; } \sim\text{K)} = \sim\text{K} \quad (\sim\text{K} \Leftrightarrow \text{E})$$

$$D_E \Rightarrow k \text{ (}\sim\text{E; E)} = \text{E} \quad (\text{E} \Leftrightarrow \sim\text{K})$$

Az alternatívák közötti választást (D) tovább bonyolítja, ha nemcsak a morális-etikai elveket, de erkölcsi-etikai (!) elvek szerinti döntésekre (D) is odafigyelünk. Gondoljunk bele annak az illetőnek a helyzetébe, aki a tumor diagnosztikai laboratórium előtt áll sorba, és több hónap múlva kerül sorba. A korrupciós készlettségének mértéke óriási, és még inkább az, ha cs-

Ha áldozat nélküli cselekménynek neveznénk a kábítószer használatot, akkor a kábítószer használó személyt kriminalizálni sem volna szabad. ($\sim K_{\text{kábítószer fogyasztás/x/}}$) Gyógykezelést fel lehet számára ajánlani, de oda a törvény szigorával nem volna szabad beutalni, hiszen cselekedetének egyéb áldozata nincs, mint önmaga. Úgy kellene kezelni, mint az önmaga ellen erőszakot elkövető öngyilkost. Viszont vele ellentétben, mind a társadalom igazságérzete (moralitás), mind pedig törvényesített akarata, (több európai országhoz hasonlóan) vétkes cselekedetként ítéli meg, és el a kábítószer terjesztését és a fogyasztását egyaránt, hiszen van áldozata ($K_{\text{kábítószer fogyasztás/x/}} \Leftrightarrow \sim K_{\text{kábítószer fogyasztás/x/}}$). A kábítószer fogyasztó, mint speciális kriminológiai helyzetben lévő áldozatot együttműködésre lehet kényszeríteni. Ezáltal, egyrészt megmentve életét, kimenekítve őt a kábítószer rabságából, másrészt megszüntetve további kriminalizálását.

Hasonlóan érdemes eljárni a koldulás vétségét elkövetőkkel szemben. Feltéve, hogy az adott jogrendszer ezt a törvény erejénél fogva üldözendőnek tekintik. Magyarországon a kérdés kezelése politikai viták tárgya. (Ld. Budapest, józsefvárosi népszavazás, köztestületének döntése (2011), és az ebből kavarodó politikai viták.) ($K_{\text{koldulás/x/}} \Leftrightarrow \sim K_{\text{koldulás/x/}}$)

Tiltott szerencsejátékokban résztvevők a játékokat szervezők áldozatai, mert reális nyeresi esélyük nincs, egyértelműen áldozatok. (Lottójátékokban sincs sok esélye a játékosnak, de az legalább legális, és korrekten szervezeten zajlik) A játék (Itt a piros, hol a piros? Pilótajátékok stb.) szervezője egyértelmű, hogy kriminális ($K_{\text{tiltott szerencsejáték/x/}}$), miként játékos azzal együtt is áldozata, hogy önként vállalta a játékban résztvevő szerepet. A tiltott játék szervezője minden esetben megtévesztésekkel buzdítja játékra áldozatait. ($\sim K_{\text{tiltott szerencsejáték/z/}}$)

²⁰ Ne tévesszük össze ezt a döntési helyzetet azzal, amikor a döntési alternatíváként a törvényekkel összhangban meghozott konform, vagy azzal szembehelyezkedő diszkonform (korrup) döntési alternatívák között kellett választani, félretéve egyéb morális elveket:

$$(D_{\text{korrumpáló}} \Rightarrow k/E; K \Rightarrow DK \Leftrightarrow D \sim E) \& (D_{\text{korrumpáló}} \Rightarrow k/E; K \Rightarrow D_K \Leftrightarrow D \sim E) \& (D_{\text{korrumpációkerülő}} \Rightarrow k/E; K \Rightarrow D \sim K \Leftrightarrow D_E)$$

ládtagja sorát próbálja korrup módon lerövidíteni. Motivációinak ismeretében kriminális tettének társadalmi megítélése bizonyosan módosul. Az erkölcsi-etikai tartalmú döntés kriminológiai megítélése ezek után vált igazán ellentmondásossá: a társadalmi és jogi megítélése egyértelműen elítélése ($D_{K\text{-Protekció}} \Rightarrow k/K_{\text{Protekció}} \cdot E / \Rightarrow K_{\text{Protekció}}$) ($K_{\text{Protekció}} \Leftrightarrow \sim E$) ellenére az érintettek etikai elvekre is hivatkozva, tetteket nem tartják elvetendőnek.

A nem kriminalizált korrupcióval kapcsolatos társadalmi vélekedésre sokkal inkább jellemző a bizonytalanság, mint az iménti példa esetén.

Kalákamunka

Szívésségi munka, melynek lényege (tartalmilag) egyrészt baráti, családi szálak mozgósítása valamilyen konkrét feladat elvégzésére, későbbi viszonzás reményében, másrészt (közpénzügyi megközelítésben) az anyagi források racionalizálása, a kalákamunka közterheinek megspórolásával. A kalákamunkát kezdeményezők, illetve benne résztvevők fejében a közpénzügyi megfontolások nem merülnek fel, baráti, és családi kapcsolataikra számítanak, amennyiben más tagjaik szorulnak segítségre. A kalákamunka alapvetően nem kriminális tevékenység, amennyiben az adott törvények azzá nem minősítik, illetve, amennyiben valóban szívésségi-munkakapcsolatról, és nem, mondjuk rabszolgamunka az adott tevékenység.

A kalákamunka korrupcióra épül. A meghatározó három szereplő a következők:

- Szívésségi munkát igénybe vevő (x) szereplő
- Szívésségi munkát végző (y) szereplők
- Hivatalosan, munkajogi szempontból is korrekt munkavégzés esetén, a konkurens (z) vállalkozó munkadíjat számol fel, és megfizeti a felmerülő költségeket, adót, járulékot. Hasonlóképpen megkerült (z) szereplőnek számít az adó- és járulékbévételeitől ekképp megfosztott állam és önkormányzat.

Korrup tevékenységük kriminalizálása még úgy is nehéz, hogy pontosan be tudjuk határolni a megkerült szereplőket, és elmaradt hasznukat. Az együttműködő - korrup - szereplők kapcsolata (normális körülmények között) nem titkos szövetség, hanem ősi morális értékek mentén kiforrott szívésségi kapcsolat.

$$(\sim K_{\text{kalákamunka/x/}} \& \sim K_{\text{kalákamunka/y/}}) \Leftrightarrow (E_{\text{kalákamunka/x/}} \& E_{\text{kalákamunka/y/}})$$

A kalákamunka kriminalizálása nagyon szerencsétlen lépés az állam, és önkormányzatok részéről. Szerencsétlen akkor is, ha arra próbálnak hivatkozni, hogy csak a közpénzek mozgását kívánják legális keretek közé szorítani. Akkor is az, ha céljuk az állami, önkormányzati bevételek növelése általa. A kalákázás annyira mélyen gyökeredzik a munkakultúrában, hagyományában, morális-etikai értékeiben, hogy minden olyan lépés, amit felszámolása érdekében tesz, ellenkező hatást, bumerángthatást vált ki. Az addig le-

gálisan együttműködő felek kapcsolata titkos szövetségé, korrupct együttműködésé alakul.

Protekcio

Anyagi, vagy nem anyagi természetű előnyök megszerzésére a rokoni, ismeretségi kör segítségével. Társadalmi veszélyességét bizonytalan megítélése adja. Abban az esetben kriminalizálódik, ha kiderül, hogy vannak, akik e protekcio következtében érdemtelenül hátrányos helyzetbe kerültek. A protektor és protezsált között lehet rokoni, családi kötelék. Baráti viszonyon alapuló protekcioiban egyfajta szívességi kapcsolat működteti a protekcio: „ma én segítek, holnap te.” A magyar korrupctós kultúra ezt nevezi: „urambátyám viszony.” Kialakulhat közvetlenül anyagi természetű érdekeltég is protezsált és protektor között, de ez már jobban emlékeztet a „klasszikus” kriminális korrupctóra. A protekcio meghatározó szereplői a következők:

- Protezsált (x), aki a protekcio (a protektor közbenjárását) kéri.
- Protektor (y), aki a közvetlen előnyt biztosítja, vagy személyes kapcsolata révén közbenjár a protezsált érdekében.
- Protekcio áldozata (áldozatai) (z), akit a protezsált és a protektor kapcsolata miatt anyagi, vagy nem anyagi természetű hátrány (hátrányok) ér.

Az elmondottak alapján a protekcio egyértelműen kriminális természetű. A háromszereplős modellünk korrupct szereplői között azért alakul ki titkos szövetség, hogy a protezsált számára hatékonyan biztosítsa az előnyöket, feltűnésmentesen tudja kirekeszteni a sorban (legálisan) következő (~K_{protekcio/z/}) érintettet/érintetteket.

$$(K_{\text{protekcio}/x/} \& K_{\text{protekcio}/y/}) \vee \sim K_{\text{protekcio}}(z)$$

A jelenség kriminalitásának megítélése közben legfeljebb akkor bizonytalanodunk el, ha az érintett korrupct szereplők döntései mögötti motivációikat is megismerjük. (Ezért is tárgyaljuk itt, a nem kriminális korrupctó között.) Még, ha tisztában vannak is vele, hogy törvénytelen dolgot művelnek, igazságérzetük egyfajta ősi morál alapján a családi, és/vagy baráti köteléket erősebbnek tekintik a jogkövető magatartásnál.

$$D_E \Rightarrow k(\text{Protekcio}; E) \Rightarrow \text{Protekcio} (E/\text{erkölcsi meggyőződés} / \Leftrightarrow \text{Protekcio}) \quad (?)$$

$$(\sim K_{\text{protekcio}/x/} \& \sim K_{\text{protekcio}/y/}) \vee \sim K_{\text{protekcio}}(z) \quad (?)$$

Konfucius, Arisztotelész, Mohamed, néhányan azonos szerzők közül, akik a protekcioit kisebb/nagyobb mértékben elfogadhatónak tartották.²¹ A modern polgári

²¹ Az ősi morális értékeit, az ősök, a család tiszteletét az ember a prehisztórikus ősi időből örökölte. Elvi (filozófiai szintű) megfogalmazása, és követése nem okozott problémát. Megfogalmazásának ideológiai tartalma, és a történelem során alakult változatos formái jelentenek csupán némi eltérést.

Konfucius (latin átírással szemben kínaiul: Kugn-fu-ce) (Kr.e. 551–479) egyrészt az állami (Kuo) érdekeket szolgáló nemes emberi erények (értsd: polgári erények) megfogalmazását, másrészt a vidék (Kai) emberének ősi (!) erényeit fogalmazta meg. Nemes erényként ajánlotta: „Sose tedd másokkal, amit magadnak nem kívánsz. Ez az állami alkalmazott erénye legyen! Nem

jogfilozófia megjelenésével alakultak ki következetes(ebb) viszonyok e kérdés megítélésében. Nem legálisan azonban fennmaradt, még a korrupctós tekintetben tisztaként elkönyvelt skandináv országokban, a protestáns északon is.

Kapcsolati tőke érvényesítése

A kapcsolati tőke által generált korrupctio a személyes ismeretség alapján generálódik, a protekcio elemzésekor megismert módon. A gazdasági, üzleti, illetve a hivatalos viszonyok között használják ki a kapcsolatban rejlő lehetőségeket. Erre hivatkozva kérhetnek kisebb-nagyobb szívességeket, és jutnak előnyökhöz.²² Meghatározó szereplői a következők:

- Szívességet kérő (x), aki kihasználja, hogy személyes kapcsolatban áll befolyással rendelkező (y) emberekkel.
- Befolyással rendelkező notabilitás (y), akihez a szívességet kérőnek (x) módjában van közel kerülni.
- Befolyásos kapcsolatokkal nem rendelkező (z), aki ez által magát kirekesztettnek érezheti.

A HR szakma teljesen legálisan tekinti a kapcsolati tőke érvényesítést. Normakövető formái nem kriminálisak, miként a kapcsolódó társadalmi vélekedés is elfogadó. (~K, E) Természetesen súlyosabb formái lehetnek kriminálisak is.²³

A személyes kapcsolatban rejlő előnyt az adja, hogy megkönnyíti a notabilitás (y) megszólítását, nem kell az azonnali elutasítás kockázatával számolni. Nem szükséges hozzá kommunikációs trükkökhöz folya-

ognak zúgólódni.” (Konfuciusz. 1980. II/12.) Az ősi hagyományok követéseként a Szolgálat – Tisztelet – Szeretet erényét (hsziao-t) emelte ki különösen fontosnak. A Szülőtiszteltet könyve tanulságaként. Ahogy a gyereknek szolgálnia kell szüleit, a szülőknek a nagyszülőket, azokkal közösen az őseket, és mindenkit, akivel egy nemzetségbe tartozik! „Így hát az anya (szolgálata) az iránta való szeretetből fakad, az úr szolgálata a tiszteletből, az apa szolgálata pedig mindkettőből egyszerre.” (Konfuciusz. 2003) A családi, illetve etnikai összetartozást szolgáló protekcionizmus, mint meghatározó premodern erény kerül szembe modern értékeinkkel.

Arisztotelész a gazdasági és üzleti kapcsolatokban az igazságosság erényét emelte ki. Igazságos az, ha egyenlő mércével mérünk. A Nikomakhoszi etikában mondja ki a kamatszédési tilalomról szóló tételét: „görög a görögtől kamatot ne szedjen,” hisz ezzel megsérti az igazságosság erényét. (Arisztotelész. 1987. V. könyv.) Nem más ez sem, mint a kínai hagyomány szerint ismert nemzeti protekcionizmus.

Hasonló megállapításra jutott a bibliai Mózes is. Számára is egyfajta igazságosságelv, az isteni kinyilatkoztatásra alapozott tálió-elv volt a kiindulópont. Ezt sérti meg a kamatszédés, amely a zsidók között teljesen elfogadhatatlan. „Ha a népemből való szegénynek, aki közötted él pénzt kölcsönzöl, ne viselkedj vele szemben uszórás módjára. Ne követej tőle kamatot!” (Mózes. Kivonulás könyv. 22.24)

Mohamed próféta által hirdetett gazdasági etikája Mózeshez hasonlóképp elítélte a kamatszédést, miként a korrupctó összefonódásokat is. Elsősorban a követői között kialakult viszályok alakították az iszlámot korrupctó. Protekcio a tanításra (a Korán tekintélyére hivatkozva) meglehetősen szigorral ítélték el a későbbiekben is. Egyedül azzal nem tudtak (nem tudnak ma sem) mit kezdeni, ami a bazáron belül történik. Ami ott történik, az gyakorlatilag szabályozhatatlan. A közélet kevésbé, de a felügyelő Kádi (bíró) könnyedén megvesztegethető.

²² Szólások, közmondások is ismertetik a kapcsolati, ismertségi viszonyok előnyeit, miként hátrányait is: „Légy a tűz közelében!” „Csurran, cseppen.” „Madarat tolláról, embert barátjáról?” „Mit akar? Nem voltunk osztálytársak!” „Nem cseresznyezek vele közös tálból.”

²³ A kapcsolati tőke kriminalizálódott formája a bünszövetségek alakítása. (Leginkább kétszereplős modellként alakulnak.) Ad hoc formában jönnek össze régi ismerősök, pl. „börtöniskolába” járt haverok. Bünszövetségek tipikus mediterrán alakzata a maffia, melyben a Családi szövetségekbe tömörült kettő, vagy három szereplő alakít ki kriminális korrupctó viszonyt.

modni. Ugyanakkor kriminalizálására sem kell számolni. Azt ui. nem lehet büntetni, hogy x és y valahonnan (iskolapadból, régebbi munkahelyről, üzleti partnerként, esetleg kutyasétáltató, vagy teniszpártnerként) ismerik egymást.

$$(\sim K_{\text{kapcsolati tőke}/x/} \& \sim K_{\text{kapcsolati tőke}/y/}) \vee \sim K_{\text{kapcsolati tőke}}(z)$$

Lobbizás

Társadalmi, gazdasági, szakmai – adott esetben egyéb, pl. kulturális – érdekcsoportok (lobbi csoportok) képviselője döntéshozó testületek előtt. Csoportérdekeik általában periférikusak, ezért kénytelenek e lobbi-csoportok kijáró embereket, lobbistákat igénybe venni. Lobbizás lényegét úgy is összefoglalhatjuk: a hatékony kapcsolatokat (kapcsolati tőkét) pótolni képes tevékenység.²⁴ Lobbizás, mint korrump tevékenység, leginkább a kapcsolati tőke érvényesítésével hasonlatos. Meghatározó szereplői a következők:

- Lobbycsoport (x), aki érdekeinek képviselőjével bízza meg a lobbistát (y).
- Lobbista (y), aki rendelkezik megfelelő politikai kapcsolatokkal, valamint e kényes feladat ellátásához szükséges tapasztalattal.
- A sem befolyásos kapcsolatokkal, sem hatékony érdekérvényesítő képességgel nem rendelkező (z) csoportok, akiket ezért az erős lobbycsoport(ok) kirekeszt(enek).

Lobbizás alapesetben nem kriminális tevékenység ($\sim K_{\text{lobbizás}}$), de tagadhatatlan, hogy a kriminális korrupció határain jár. Kriminálisnak akkor minősül, ha az érdekérvényesítést szabályozó rendelkezéseket megszegik. Egyéb esetekben legális. Tehát, nem jogi, inkább etikai természetű problémákat vet fel.

Lobbycsoport és lobbista egymásra találásában, az érdekérvényesítés eredményes megszervezésébe törvényességi szempontból nehéz belekötni. A lobbista nem tesz egyebet, mint működteti azt a kapcsolatrendszert, ami rendelkezésére áll, és ugyanúgy nem vétkes, mint a már bemutatott kapcsolati tőkéjét kihasználó egyén, vagy csoport.

$$(\sim K_{\text{lobbizás}/x/} \& \sim K_{\text{lobbizás}/y/}) \Leftrightarrow (\sim K_{\text{kapcsolati tőke}/x/} \& \sim K_{\text{kapcsolati tőke}/y/}) \vee \sim K_{\text{kapcsolati tőke}}(z)$$

Még akkor is ez a legális helyzet, ha belátható, hogy ennek következtében rivális alacsonyabb lobbyerejű csoportok hátrányos helyzetbe kerülnek,

$$(\sim K_{\text{lobbizás}/x/} \& \sim K_{\text{lobbizás}/y/}) \vee \sim K_{\text{lobbizás}}(z)$$

Mi biztosítja számukra a legalitást? Magyarországon a törvényi szabályozás egészen új, és előzmény nélkülinek mondható. Jól mutatja a lobbizás szakmai-etikai-jogi természetének képlékenységet, hogy az Európai

²⁴ Lobby (amerikai angol eredetű kifejezés) kifejezés klasszikus jelentése a kijáró tevékenységre utal – amint erre a Nyelv-művelő kézikönyvtár (szerk.: Grétsy és Kemény) felhívja a figyelmet. Az Amerikai Képviselőház folyosójára beengedett lobbisták megszólíthatták a politikai döntéshozókat. Más nyelvekbe szélesebb jelentéssel került be. A magyar köznyelvbe a lobbizás egyenesen a korrupció szinonimájaként van jelen, bizonyára azért, mert a lobbisták szakmai érdek érvényesítő képessége még gyenge.

Unió is a jogi szabályozás helyett etikai kódexüket (FELPA. 1998) ismeri el irányadóként. A Lobbyszervezetek Európai Szövetsége önszabályozó kódexet dolgozott ki. Ennek értelmében, elfogadják az érvényes Uniói jogot, szabályait, irányelveit. (Kéglér. 2004.) Kódexükben ezen felül 12 pontba szedve és szigorúbban fogalmazzák meg a lobbistákkal szembeni elvárásait. Közöttük szerepel a korrumpálás tilalma, és a szakmai feddhetetlenség elvárása.²⁵

Az érdekkijárás kriminális-korrupciós tartalma azáltal valósul meg, ha a befolyással rendelkező notabilitás irányába anyagi, vagy anyagiakban is kifejezhető értékmozgás is megfigyelhető. Ez egyaránt korrupció minősíti a lobbistát, sőt képviselőit is. Nehezen elképzelhető ui., hogy a lobbista a saját költségére korrumpálja a döntéshozót.

$$(K_{\text{lobbizás}/y/} \supset K_{\text{lobbizás}/x/}) \& \text{Korrumpált politikus} \vee \sim K_{\text{lobbizás}}(z)$$

A nem kriminális korrupció is felvet súlyos etikai, és a demokrácia működését érintő kérdéseket. A döntéshozók – akik a képviselőház folyosóin, vagy azon kívül fogadják a lobbistákat – miután tájékozódtak a lobbycsoport érdekei és értékeiről, tudnak-e elfogulatlanul, tisztességesen dönteni. Nyilván nem. Közben pozíciójukat a választópolgárai szavazatának, és nem a lobbycsoportoknak köszönhetik. Kriminológiai szempontból akkor is fontos e problémával számolni, ha a lobbizás során a törvényi és etikai feltételeket betartják (tehát az adott lobbizás nem kriminálisan korrump), mert demokratikus deficitet okoz, és ezáltal egyéb (már kriminális) korrupciókhoz vezet! Magas lobbyértékű csoportok korrupciós nyomása nagyobb, mint az alacsonyabb értékűeké, akiket megkerülnek.

$$(\sim K_{\text{lobbizás}/x/} \& \sim K_{\text{lobbizás}/y/}) \Leftrightarrow (E_{\text{lobbizás}/x/} \& E_{\text{lobbizás}/y/}) \vee \sim K_{\text{lobbizás}}(z) \quad (?)$$

Prostitúció

Prostitúció lényegét a háromszereplős modellünk a következőképpen definiálja: Prostitúáló és prostituált között kialakított üzletszerű, pénzben – vagy egyéb anyagiakban – kifejezhető kirekesztő, tehát korrump kapcsolat,²⁶ melyben eredendően nem anyagi termé-

²⁵ Kódex 11. pont: „Tartózkodnia kell minden olyan cselekedettől, amely megengedhetetlen eszközökkel helyezi nyomás alá az eurokrátákat!”

Kódex 12. pont: „Csak olyan személyt alkalmazhatnak, aki betartja a közösségi intézmények szabályait, és titokvédelmi előírásait!”

²⁶ „Üzletszerű” kapcsolatnak tekintik, mert az üzleti élet fogalmaival is leírható, bizonyos mértékig, üzleti mechanizmusok jellemzik. Kereslet–kínálat törvénye meghatározza a felek közötti ár/érték arányokat. A prostituált mint árucikknek minőségét a McCarthy féle marketing-mix (4 P.) szerint is jellemezhetjük. A prostituáló mint kuncsaft szerepe olyan, mint bármi egyéb szolgáltatás vásárlása esetén. Kapcsolatuk természete szerint szimmetrikus, kölcsönösen ki kell egymást elégítenük. A prostituáló szexuális kielégítést, a prostituált anyagi természetű kielégítést kap, egyenlő mértékben.

A hatályos büntetőjogi kódex a prostituációt felnőtt ügyfélkapcsolatban nem kriminalizálja, de korábban még „üzletszerű kiejelgést” kriminálisnak tartotta.

(Az üzletszerű szexuális kapcsolat jogi megítélése mára – bizonyos keretek között – normálisnak minősítették. A Btk. a prostituációra kényszerítést,

szetű kapcsolat alakul át üzletszerű viszonyra. Jellemzően ilyen a szexuális, a politikai, vagy diplomáciai kapcsolatok, képességek, lehetőségek értékesítése. Szélesebb értelemben prostituálnak tekintünk minden olyan érdekkapcsolatot, amikor pénzért (egyéb anyagi előnyökért) valaki képes megalázó módon kiszolgáltatni magát. Hajlandó prostituálttá válni. A „pénzért bármit!”-elvét követve olyat tesz, amit morális elvei, jellembeli értékei szerint különben nem tenne meg.

A prostitúció meghatározó szereplői a következők:

- Prostitúáló (x), aki pénzt, vagy más anyagiakban is kifejezhető előnyt ajánl.
- Prostitúált (y), aki értékesíti szexuális adottságait, politikai, diplomáciai, vagy egyéb extra lehetőségeit.
- Kirekesztett szereplő (z), aki a prostitúáló és prostitúált szereplők egymásra találása következtében rekesztenek ki, miattuk hátrány ér.
- (Közvetítő/közvetítők szerepének, logikai természetének meghatározása összetett feladat. A szexuális természetű prostitúció vonatkozásában közvetítői szerepet lát el a prostitúált ún. védelmezője: a strici. Kriminális összefüggésben egyrészt kitarított, másrészt kvázi orgazda. Szintén közvetítőszerpet lát el a prostitúált és kuncsaft(ok) között a találkozás(ok)nak helyet biztosító madame. Kriminális összefüggésben mindannyian kvázi orgazdaként viselkedik. (Közvetítőként még sokan mások is szerepet játszanak a prostitúált munkájában, az állandó taxisorok, kozmetikusok, fodrászok, a „bárcáját” kiállító orvos, még a prostitúáltak érdekvédelmi szervezete is.) A hatályos törvények szerint a stricik tevékenysége egyértelműen kriminális, hiszen kitarthatja magát a prostitúálttal. (Btk. 206. §) Jellegzetessége, hogy (szexuálistermészetű) rabszolgamunkára kényszeríti a prostitúáltat, és mint ilyen személy is megítélendő. (Btk. 174. §)

Háromszereplős modellünkben a közvetítő szerepe közvetlenül kapcsolódik a prostitúált tevékenységéhez. Alapesetben. tevékenysége logikailag tőle nem választható el, ezért azonos szereplőként kezeljük. Amennyiben nem tekintünk kriminálisan a prostitúáltra, úgy védelmezőjére sem. Feltéve, hogy valódi védelmet biztosít számára, és nem szex-rabszolgaként használja. $/\sim K_{\text{prostitúció}}(y) \Leftrightarrow E_{\text{prostitúció}}(y)/$ Amennyiben a törvény kriminalizálja tevékenységét (Btk. 206. §), de érdemi védelmet ad és nem használja ki a prostitúáltat, úgy a kriminális – tehát jogszerű – meg- és elítélésével egyidejűen az erkölcsi-etikai megítélése ellenkezővé válik, válhat. $/K_{\text{prostitúció}}(y) \Leftrightarrow E_{\text{prostitúció}}(y)/$ (?) Minden egyéb esetben elfogadhatatlan, tehát etikátlan is, kriminális is a strici tevékenysége. $/K_{\text{prostitúció}}(y) \Leftrightarrow \sim E_{\text{prostitúció}}(y)/$

A madame megítélése – amennyiben pusztán a találkahely biztosítására szorítkozik – azonos kell legyen a prostitúálttal, egyébként mind etikailag, mind a jogilag kriminális (Btk. 207. §) szerepet játszik. $/K_{\text{prostitúció}}(y) \Leftrightarrow \sim E_{\text{prostitúció}}(y)/$

Szexuális természetű prostitúció megítélése egyaránt lehet legális ($\sim K$) és kriminális (K). A rendszerváltást követően változott meg a megítélése, a korábban üldözött tevékenységet – nemzetközi mintákra hivatkozva²⁷ – bizonyos korlátozások mellett, de legalizálták. A prostitúcióra régen is, ma is hierarchikus viszonyok²⁸ jellemezték, és jellemzik ma is. Legális és illegális viszonyok, és bűnözői körökkel kialakuló összefonódásaik miatt marad fenn kriminális megítélésük. A prostitúció de-kriminalizálásában a bűnözők szervek ugyanúgy csak részsikereket érhetnek el,²⁹ miként tevékenységük társadalmi (morális) megítélése továbbra is negatív. Tehát attól még, hogy maga a tevékenység időközben szabaddá vált, korrupt jellege nem szűnt meg. A hierarchia legalján tevékenykedő utcai prostitúáltak megítélése változott kevésbé. Jogszabályokkal az ő tevékenységüket korlátozzák legerőteljesebben. A társadalom ui. az utcai prostitúciót látja, ezért ellenük tiltakozik a leghatározottabban. Etikailag-morálisan ezt utasítja el leghatározottabban.³⁰ 2003-ban még társadalmi mozgalom is létrejött a prostitúció nélküli Magyarország-

²⁷ Elsősorban is ki kell emelni a New York-i Egyezményt, amely miközben nem tiltja, szigorú keretek közé szorítja. „Egyezmény az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomásáról.” (New Yorki Egyezmény. 1955. évi 34. tv.)

²⁸ A legmagasabb körök prostitúciójáról nem igazán lehet képünk, mert tökéletesen rejtett. Esetleg maga az érintett, „üzletfél” sem tudja, hogy prostitúálttal van dolga. A hierarchia csúcán az előkelő körök meghívásainak elegendő szervizhálózattal (legálisan hostess-szolgálatként működő ügynökséggel) kapcsolatban álló „luxusprostitúált” tevékenykedik. Értéküket növeli magas kvalitásuk, műveltségük, vagy médiaismertségük, és az elvárt diszkréciójuk. Többségükről a közvélemény nem is feltételezi, hogy prostitúáltak. Lehetnek ismert színészek, műsorvezetők, újságírók is. Hozzájuk képest alacsonyabb szinten állnak a „call girl-ök.” Közöttük is a többség iskolázott, akit magasabb körök vendégeiként lehet kiközvetíteni. Ebbe a körbe tartoznak az erotikus televízió csatornákon, és interneten bemutatkozó hölgyek, akikhez közvetítőkön keresztül lehet hozzáférni. A masszázs-szalonok, és bárok prostitúáltjai az alsóbb szinten tevékenykednek. Vendégkörük vegyes, és szinte sosem exkluzív. Legális bordélyházak hiányában azok szerepét is pótolják. Országutak, utca mentén, és kamionparkolóknál tevékenykedők a hierarchia legkevésbé megbecsült, legkiszolgáltatottabb rétege. A társadalom perifériájáról verbuválódott, alacsony iskolázottságú csoportja. Amennyiben tiltott helyen „dolgoznak” úgy a rendőrség őket kriminalizálja. A legkönnyebben ők válnak bűncselekmények áldozataivá, illetve elkövetőivé.

²⁹ A prostitúció korrupt természetének teljes körű feltérképezése a hierarchikus felépítése miatt nehéz. Benne minden társadalmi osztály megjelenik. (Adler – Mueller – Laufer. 2005. 479. old.) A legmagasabb és legalacsonyabb társadalmi körökből egyaránt kikerülnek prostitúáltak, akik a maguk szintjén szolgálják ki kuncsaftjaikat. A hierarchia nem átjárható. A Rákóczi térről már ’70-es években sem lehetett átkerülni a Gellérről szálló exkluzív világába. Noha akkoriban üldözendő tevékenység volt mindkét terepen, a korruptiókultúráik mégis eltérők voltak. Előbbitnél a recepciós, utóbbinál a strici közvetítő szerepére volt szükség a titkos szövegség kialakításához. Ráadásul a Rendőrség Erkölcse rendszete is képből volt.

³⁰ A közvélemény a prostitúció tényét még elfogadná – nem is tudná tagadni – de hogy lakóhelye közelében alakítsanak ki türelmi zónát (mint 1999-ben ez történt), az ellen tiltakozik. Budapesten a Józsefváros, a Rákóczi tér és a „kocsisor” (József utca és környéke) úgy híresült el, mint a prostitúció által leginkább fertőzött terület. Türelmi zónákat végül úgy alakították, hogy az a Józsefvároson kívül kerüljön. A többi terület is hasonlóképp járt el. Csak olyan külső területeken kaptak szabad területet, melyet a prostitúáltaknak, és ügyfeleik tekintettek elfogadhatatlannak, viszont ők hatásosan, és legalisan nem tudtak ellene tenni.

gért.³¹ ($E_{\text{prostitúció}/X} \& E_{\text{prostitúció}/Y}$) A nem kriminális prostitúció kárvallotti köre is természetes partnere a morális elítélésnek

$$((\sim K_{\text{prostitúció}/X}) \Leftrightarrow (\sim E_{\text{prostitúció}/X})) \& (\sim K_{\text{prostitúció}/Y}) \Leftrightarrow (\sim E_{\text{prostitúció}/Y}) \vee \sim K_{\text{prostitúció}}(Z)$$

A nem szexuális természetű prostitúció mutat rá minden másnál jobban az „üzleti,” és anyagiak által motivált érdekviszonyaira.

- Az állami, önkormányzati döntéshozót pénzzel (esetleg egyéb módon) befolyásoló gazdasági, üzleti felet prostituáló szereplőként tekintjük. A kriminálisan korrupt prostituáló viselkedését, a jogrendszer és a közvélemény morális érzéke egyaránt elítéli. ($K_{\text{prostitúció}/X} \Leftrightarrow (\sim E_{\text{prostitúció}/X})$)
- A döntéshozatali pozícióban lévő állami, önkormányzati hivatalnokok, akik személyes érdekeik mentén döntenek, hoznak hivatalos határozatot, prostituálttá válnak. A kriminálisan korrupt prostituált viselkedést a jogrendszer és a közvélemény morális alapon szintén elítéli. ($K_{\text{prostitúció}/Y} \Leftrightarrow (\sim E_{\text{prostitúció}/Y})$)
- A prostitúció által kirekesztett szereplő ($\sim K_{\text{prostitúció}/Z}$) általában tisztában van vele, hogy kirekesztették, de nemigen tudja vélelmezett tetteiket rájuk bizonyítani. A prostituáló és prostituált még alapos gyanú esetén is hatásosan eljárás szabályokra, kiskapukra, vagy egyszerűen letagadja az érdek összefonódásuk tényét.

$$((K_{\text{prostitúció}/X} \Leftrightarrow (\sim E_{\text{prostitúció}/X})) \& (K_{\text{prostitúció}/Y} \Leftrightarrow (\sim E_{\text{prostitúció}/Y}))) \vee \sim K_{\text{prostitúció}}(Z)$$

Az imént bemutatott szereplők kriminális viselkedése ellenére az államháztartás, és közpénzügyek működtetése vonatkozásában kriminálisan korrupt prostitúcióról érdemben csak akkor beszélhetünk, amennyiben gazdaságjogilag lelepleződik. Miután bebizonyosodott – akár bűnüldözési módszereket is igénybe véve – az összefonódás ténye. A közbeszerzési eljárások, PPP beruházások odaítélése, a privatizáció és vagyonekezelések, az önkormányzati, állami, valamint EU támogatások, különösen a legnagyobb volumenű beruházások (autópálya tenderek, járműbeszerzések stb.) odaítélése prostitúciós tekintetben a legfenyegetettebbek. Még a leggondosabb ellenőrzőhatósági munka (NAV, rendőrségi és NAV nyomozóhatóság, ÁSZ) mellett is megmarad az ún. ellenőrzési kockázat, érintettek részéről a jogszabályok kijátszásának lehetősége.³²

³¹ A Prostitúció Nélküli Magyarországiért Mozgalmat életre hívó nőszervezetek, szociológusok, és aktivisták érvei a New-York-i Egyezményre, a közvélemény erejére, és morális értékekre hivatkoztak. „Értetlenül állunk azelőtt, hogy e határozott tiltakozás ellenére is csupán a szervezett bűnözői körök, és egy kiletét nem vállaló szűk férficsoport érdekei érvényesülnek az egész népességgel szemben.” (<http://www.prostitutio.hu/mozgalom.felhivas.2003.08.23htm> Letöltve: 2012-09-01)

³² Nem előzménynélküli a helyzet. Az '80-as évek végén, a rendszerváltás előestéjén már egymásra talált a gazdasági, üzleti és politikai elit. A '90-es évek elejére kiépítették, és működtetni tudták korrupciós hálózataikat, prostituálva környezetüket. (Lengyel. 1998.) Lengyel nagy vitát kiváltott állítása szerint: kialakult minden közhivatalnak, döntési pozícióban lévő hivatalnokok, politikusok „ára.”

Előnyös házasodás

Az előnyös házasodást, a „házasodj jól!” jelszava ismeretében, a szociológia nem véletlenül tekinti a társadalmi mobilitás eszközeként. Előnyös házasodás eredményeként az illető egyén magasabb társadalmi helyzetbe kerül. Nem új jelenségről van szó. Régen még határozottabban odafigyeltek a házasság mobilizáló szerepére. Legdirektebben a kasztrendszer, mert csak a horizontális mobilitást engedélyezte, a kasztok közötti (vertikális) házasodást tiltotta. Feudalizmus a társadalom struktúraalkotó nagycsoportok (szabad–szolga, nemes–jobbágy, arisztokrácia–plebsz) közötti átjárást tiltotta, akár törvényekkel. Modernkorunk polgári (akár paraszt–polgári) viszonyai között a házasságkötésekből leépítették az anyagi(as) érdekviszonyokat, előtérbe helyezve az érzelmi viszonyt. Miközben felerősödtek az anyagi(as) jellegű érdekek látszólag megszűntek. A házasságfelek, és szüleik mindent megtesznek az anyagi természetű látszat elfedése érdekében. Esetleges lelepleződésük korrupt érdekházassággá, egyfajta prostitúcióvá minősítené kapcsolatukat. Ez nemcsak az érdekből házasodó (korrumpáló) felet, de házastársát is kinosan érintené.

Az előnyös házasodás korrupciós szerkezete a lelepleződéssel válik láthatóvá.³³ Ekkor derül ki, hogy az előnyösen házasodó fél valójában érdekházasságot kötött. Viselkedését a közvélemény tisztességtelennek tartja ($\sim E_{\text{házasság}/X}$), miközben cselekedete kriminális szempontból indifferens.³⁴ ($\sim K_{\text{házasság}/X}$) Aki a „Házasodj jól!/” – értsd: anyagilag előnyösen – figyelmeztetés nevében hozza meg házassági döntését, az prostituáltként ($\sim K_{\text{prostitúció}/Y} \Leftrightarrow \sim K_{\text{házasság}/Y}$) viselkedik, míg partnere, legalábbis szerepe szerint, olyan mintha prostituáló lenne ($\sim K_{\text{prostitúció}/X} \Leftrightarrow \sim K_{\text{házasság}/X}$), aki kihasználja anyagi helyzetét, arra hogy prostituáltat vásároljon. Az érdekházasság és prostitúció közti lényeges különbség abban van, hogy míg a prostitúcióban a felek tisztában vannak korrupt viszonyukkal, házassági vonatkozásban csak az érdekből házasodó fél viselkedik korrupt módon, kvázi korrumpálva partnerét.

Az előnyös házasságkötés meghatározó szereplői a következők:

- Anyagi biztonságot, jó körülményeket teremteni képes (x) szereplő, eltartó, kvázi: prostituáló fél.
- Extra jó adottságokkal, mint csereértékkel rendelkező, érdekből házasodó (y) szereplő, kitarított, kvázi prostituált fél.
- Sem extra anyagi lehetőségekkel, sem extra jó

³³ Anélkül, hogy a magánügyeik részleteivel tisztában lennénk, logikai tartalma szerint korrupt házasságkötésre utaló jegyekre találunk, amikor valakit a partnere akkor hagy el, ha annak hivatali karrierje meredeken zuhanni kezd.

Amikor P. P., a sikeres bankár, az ismert művészettel, M. G.-vel összeházasodott, nem számíthatott rá, hogy férjét néhány évvel később meghurcolják. Miután ez bekövetkezett, M. G. elhagyta férjét.

³⁴ Egyetlen kriminális formája van: a házasságszédelgés, mert bizonyítottság esetén csalásnak számít. Házasodás ígéretével anyagi előnyök kicsikarása. [Érvényes rá a család tényállása, mert „jogtalan haszonserzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz.” (Btk. 318. §)]

adottságokkal, mint csereértékkel nem rendelkező (z) szereplő

$$((\sim K_{\text{prostitúció}}/y) \Leftrightarrow (\sim E_{\text{prostitúció}}/y)) \Rightarrow (\sim K_{\text{prostitúció}}/x) \\ \Leftrightarrow (E_{\text{prostitúció}}/x)) \vee \sim K_{\text{házasság}}(z)$$

Összefoglalásként a következő megállapítások tehetők:

A korrupcióról akkor beszélhetünk, ha felismertük három szereplőjét, és őket azonosítani tudjuk. (Egyéb más gazdasági bűneseményt elegendő kétszereplős modellként leírni.) Ha és amennyiben korrupcióként találkozunk valamely eseménnyel, és nem találjuk a harmadik szereplőt, úgy az bizonyosan nem korrupciós esemény.

Formalizált modellünk a szimbolikus logika apparátusát felhasználva a legminimálisabb logikai összefüggésekre mutatott rá. Bebizonyítottuk, hogy az alapséma mindegyik esetben azonos: Vannak korrump szereplők ($K_{\text{korrupció}}/x$ & $K_{\text{korrupció}}/y$), akik titkos szövetséget kötnek egymással a harmadik fél ($K_{\text{korrupció}}/z$) kirekesztése, és kölcsönös előnyeit biztosítása érdekében.

$$(K_{\text{korrupció}}/x \& K_{\text{korrupció}}/y) \vee \sim K_{\text{korrupció}}(z)$$

Korrupció kriminális és nem kriminális természetének specialitása, hogy kriminális (K) és társadalmi, etikai tartalma (E) nem feltétlenül esik egybe. Mérlegelést igényel. A korrupciós készletettségek mértékét méltányolható érdekeltségi viszonyok is nagyban befolyásolják.

$$(K_{\text{korrupció}}/x \& K_{\text{korrupció}}/y) \Leftrightarrow ((\sim E_{\text{korrupció}}/x) \\ \& \sim E_{\text{korrupció}}/y) \vee (E_{\text{korrupció}}/x \& E_{\text{korrupció}}/y)) \quad (?)$$

Háromszereplős logikai modellünket alkalmazva különböző korrupciós problémák bemutatására, kiderült, hogy nemcsak a kriminális, de még nem kriminális események korrupciós tartalmának bemutatására is alkalmas. A nem kriminális eseményekre is érvényesek a korrupciós törvényszerűségek, amennyiben felismerjük x és y szereplő érdekszövetségét, összefogva a harmadik, z szereplő ellen,

Remélhetőleg sikerült azt is belátni, hogy Hofi Gézának igaza volt, amikor a korrupció lényegét a sértett fél, a harmadik szereplő olvasatában fogalmazta meg: Való igaz:

„Korrupció az, amiből kihagynak.”

IRODALOM

- Adler, F. – Mueller, G. O. V. – Laufer, W. S. (2005): Kriminológia. Osiris Kiadó
- Ancsel Éva (1981): Írás az éthoszról. Kossuth Könyvkiadó.
- Arisztotelész (1987): Nikomakhoszi etika. Európa Könyvkiadó.
- Bócz Endre (1998): A kriminális korrupció a magyar büntetőjogban. In: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László (szerk.): *Írások a korrupcióról*. Helikon – Korridor Kiadó.
- Csermely Péter – Fodor István – Joly, E. (2009): Szárny és teher. Ajánlás a nevelés-oktatás rendszerének újjáépítésére és a korrupció megfékezésére. Bölcsek Tanácsa Alapítvány
- Durkheim, É. (1967): Az öngyilkosság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- FELPA (1998). Greenwood: Regulating lobbying in the European Union, in Parliamentary Affairs. Vol 54, No 4, October 1998. Oxford University Press.
- Garai László (2003): Identitásgazdaságtan. Gazdaságpszichológia másképpen. Tas kiadó.
- Hankiss Elemér (1983): Társadalmi csapdák. Diagnózisok. Magvető Kiadó.
- Huff Endre Béla (2006): A korrupció gazdasági-etikai tartalma. *ÁSZ FEMI Kézirat*. 127 p.
- Huff Endre Béla (2007): Transzparencia és állami döntések. *ÁSZ FEMI Kézirat*. 92 p.
- Huff Endre Béla (2011.): Etikai kontroll az államháztartás és közpénzügyek tervezésében, vitelében, ellenőrzésében. Nemzetközi Tankönyvkiadó. 376. p.
- Jancsics Dávid (2012): Beágyazva. Figyelő. (38). 24–25. p.
- Kéglér Ádám (2004): A lobbizás etikai szabályai az Európai Unióban. Politikatudományi Szemle. (1–2. szám)
- Konfuciusz (1980): Beszélgetések és mondások. In: Tókei Ferenc (szerk.): *Kínai filozófia*. Akadémiai Kiadó. (Első kötet.)
- Konfuciusz (2003): A szülői tisztelet könyve. In: P. Szabó Sándor: *A kínai erkölcs és a szülők tisztelete*. Kossuth Kiadó
- Kornai János (1989): A hiány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Lengyel László. (1998): Esszé a politikai korrupcióról. In: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László (szerk.): *Írások a korrupcióról*. Helikon – Korridor Kiadó.
- Sebestyén Tibor (2005): Korrupciós trendek a magyar és nemzetközi adatok tükrében. Polgári Szemle. 3. és 4. sz.) ■